

הדף החמי

יום רביעי ה' שבט תשס"ז

מסכת תענית דף ט"ז

עלון יומי ללומדי הדף היומי
יו"ל ע"י מדרשיית הדף היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleint.com

עיונים על הדף

האם ראוי לבקש מן המתים?

נחלקו בגמ' רב לוי בר חמא ורבי חנינא, מדוע יוצאים לבית הקברות? חד אמר, הרי אנו חשובין לפניך כמתים. וחד אמר, כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. וצריך להתבונן בדבר, הרי אחד מיג' עקרי האמונה (נדרס בסידורים אחר תפילת שחרית מיוסד ע"פ דברי הרמב"ם בסנהדרין) "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין ראוי להתפלל לזולתו". א"כ צריך להשכיל, מה הכוונה שיבקשו עלינו מתים רחמים. באמת כאן בתוס' (ד"ה יוצאין) כתבו, שמכאן נוהגין בכל מקום לילך לבית הקברות בט' באב שהרי ט' באב הוא תענית ציבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים. וכתב הריטב"א, ודבר פשוט הוא שאין יציאתם לבית הקברות להתפלל שם, שאסור להתפלל בבית הקברות משום לועג לרש. וכ"ש שאסור בקברי עכו"ם. וברחוב הוא דמתפללין כראיתא במגלה בפרק בני העיר, אלא להכניע לבם שהם חשובים כמתים או כדי שיבקשו המתים עליהם רחמים היו יוצאין שם אחר שהתפללו. עכ"ל. מבואר בדברי הריטב"א שבודאי אין להתפלל אצל הקברים מצד לעג לרש, אלא כל העניין היה שיכניעו ליבם. אולם בריטב"א נראה שיש היתר "כדי שיבקשו עליהם המתים רחמים" ומה פשר העניין?

הרע"א כאן בגליון הש"ס מציין לתוס' בוסטה (לד: ד"ה אבות), שם בסוגיא מבואר שכלב רצה להינצל מעצת מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות. אמר להן, אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. שואלים שם תוס', הרי מבואר בגמ' בברכות (יה). שהמתים לא יודעים מאומה ואפילו אבות העולם, א"כ מדוע הלך כלב להתפלל בקברי אבות. אומרים תוס', שעל ידי שמתפלל האדם אצל הקברים, מודיע להם שכך נתפלל. ומביאים סמך מהסוגיא אצלנו, שיוצאים לבית הקברות כדי שיבקשו המתים רחמים. כלומר, מבואר בדברי התוס' שמותר להתפלל על הקברים, בכ"הג שמוגדר שכיבול מודיע למת מה צורכו, והמת יעורר רחמי שמים בעבורו. וכך למדו את המעשה של כלב, וכך למדו בסוגיא אצלנו. ואין הכוונה שיש תפילה למתים, אלא הודעה מה זקוק.

ברמ"א בהלכות ר"ה (סוף סי' תקפ"א) כתב, שיש מקומות שנוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנון. וכתב המ"ב (ומקורו מהבאר היטב) שהוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר. אך אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. וכן כתב הרמ"א בהלכות יום הכיפורים (סי' תרה) ויש מקומות שנוהגין לילך על הקברות וכו'. ואף בהלכות תשעה באב (סי' תקנ"ט) כתב הרמ"א, שהולכים על הקברות. וכתב המ"ב (סקמ"א) שילכו לקברי ישראל שיבקשו עלינו רחמים. (וזה מדברי הסוגיא לפנינו) ואם אין קברי ישראל, ילכו לקברי עכו"ם, לומר שאנו חשובים כמתים. ומציין המ"ב, שלא יעמוד אלא בריחוק ד' אמות כדי שלא ידבקו בו החיצונים.

ובאמת צריך להשכיל בכל העניין, המ"ב נקט בתו"ד בהלכות תשעה באב, שיעמוד בריחוק ד' אמות מהקברים. והנה בשו"ע (יו"ד סי' שס"ו סעיף ג') כתב "לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרוע ויקרא בו או יתפלל והוא הדין על פה אסור לקרות". (פסקים בתוך ההספד וכד' התי' המחבר בסי' שמד' ועיין) א"כ מבואר, שאין להתפלל בתוך ד' אמות של הקבר. ואיך אנו נוהגים להתפלל בקבר רחל, בקבר רבי שמעון בר יוחאי ובנו ועוד.

בציין אליעזר (ח"י סי' י') נקט, שבקברים של היום שהמת נקבר ביותר מי' טפחים, אין איסור כלל להתפלל שם, כיון שזאת רשות נפרדת. והסתמך על הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא יד' אות ו') והוכיח מהקדמונים שהתפללו על קבר רחל אמנו, שמנהג כשר הוא. ועי"ש.

ובגמ' בשקלים (ו'). אמרו, "תני רבי שמעון בן גמליאל אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונן". והוקשה לכתב סופר (בשו"ת יו"ד סוס' קע"ח) האין בכל הדורות היו בונים מצבות לצדיקים, בעוד שמבואר שאין עושין ציון לצדיק שדבריו אלו זכרונותיו. ודן שם בנוגע לציון אביו החתם בסופר.

סיכום הדף

נושא היום: המשך סדר התענית. והש"ן.

א. יוצאים לרחובה של עיר. הטעם, לרבי היא בר אבא, נבזה עצמנו בפרהסיא. לר"ל, משום גלות. נפק"מ, גלו מביכ"נ א' לביהכ"נ ב'.

ב. מוצאים תיבה לרחובה של עיר, אמר ריב"ל, כלי צנוע היה ונתבזה בעונונו.

ג. מתכסין בשקין, אמר רבי היא בר אבא, לסמל שחשובים כבהמה.

ד. נותנים אפר מקלה ע"ג תיבה, לרבי יהודה ב"פ, "עמו אנכי בצרה". לר"ל, "בכל צרתם לו צר".

ה. אפר בראש כ"א ואחד, הטעם, א', חשובים כאפר. ב', זכרון אפרו של יצחק. נפק"מ, להניח עפר.

ו. יוצאים לבית הקברות, הטעם, א', חשובים לפניך כמתים. ב', יבקשו המתים רחמים. נפק"מ, לצאת לקברי עכו"ם.

ז. הר המוריה, סיבת השם, א', יצא ממנו הוראה לישראל. ב', יצא ממנו מורא לאומות העולם.

עדיפות האומר דברי כיבושין, זקן והוא חכם. חכם. אדם של צורה. ומעורר את העם, שהעיקר לחזור בתשובה ובמעשים טובים, ולא העיקר התענית והשק.

אנשי נגינה חזרו בתשובה, ויתכסו שקים האדם והבהמה, קשרו בהמות לחוד ואת הוולדות לחוד, ואמרו להקב"ה, כשם שאתה מרחם עליהם תרחם עלינו (רש"י). ויקראו אל אלוקים בחזקה, הצדיק מותר לרשע, כן תחוס עלינו.

ו"ישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפייהם", אפילו שיש "תקנת השבים", שאין צריך להחזיר קורה שגול והתקינה בביתו. הם החזירו אף קורה זו. ואמר רב אדא בר אהבה, אדם שיש גול בידו, ואינו משיב, כטובל ושרץ בידו, ורק שעווב מידו, נטהר.

מוריים לתפילה אדם הרגיל בתפילה, אפילו שיש שם זקן וחכם. ורבי יהודה אומר, עדיפות למטופל בטף. ואין לו ממה להתפרנס. ועבודתו בשדה כיון שמתכוין יותר לגשמים. וביתו ריקם מן העוונות. ופרקו נאה, שלא יצא עליו שם רע בילדותו. עניו. נוח לבריות. ויש לו קול ערב, המושך את העם לכוונה בתפילה. ובקי לקרא בתורה, בנביאים ובכתובים. ולשנות במדרש, בהלכות, באגדות ובקי בכל הברכות כולם.

ואם מעמידים אדם שאינו הגון בתפילה, ע"ז הכתוב אומר "היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כל שנאתיה".

ואומר הש"ץ עשרים וארבע ברכות כאמור לעיל, שמונה עשרה שבכל יום. ומוסיף שש. ומלבד זאת בברכת "גואל ישראל", מאריך כנוצר לעיל טו'. ויש חילוק בין תפילה של בית המקדש לתפילה של גבולין. בגבולין עונים אחר הש"ץ אמן. ובמקדש, היות וכתוב "קומו ברכו את ד' אלוקיכם מן העולם ועד העולם" ויברכו שם כבודך, ומורום על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה עונים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ואף שהנהיגו רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, שיענו ברוך שם כבוד וכו'. אמרו להם חכמים, שרק במקדש אמרו ברוך שם וכו', ובגבולין עונים אמן.

לדעת רבי יהודה, לא אומרים זכרונות ושופרות בתעניות של הצום, כיון שאת אלו אומרים רק בר"ה (אמרו לפני וכו'). ביובל (שזה יובל לר"ה וכו'). ובשעת מלחמה. (לא התבאר המקור. רש"י).